CONTRIBUȚII DOCUMENTARE : ENACHI GANE, NICOLAE DIMACHI MATEI MILO

DE

GH. SIBECHI

ENACHI GANE

Multiple intervenții de pînă acum relevă interesul manifestat față de trecutul familiei Gane[1]. Implicit, trebuie notate lucrările despre spătarul Enăcachi Gane — unul din literații proveniți din această familie[2]. Cercetărorii, analizîndu-i opera publicată postum, s-au oprit în mai mică măsură asupra vieții autorului, firește, din lipsă de date. Cîteva aspecte mai puțin cunoscute a pus nu demult în circuit Ștefan S. Gorovei[3], menționate și în lucrarea *Monografia orașului Botoșani* de Artur Gorovei[4]. În acest cadru, încercăm să prezentăm cîteva repere principale din viața celui ce a fost poetul Enacachi Gane, bazîndu-ne atît pe știrile edite, cît și pe „foaia de calități" a acestuia, existentă la Arhivele statului din Iași.

Tatăl său, banul Ioniță Gane (decedat la 29 august 1829) s-a căsătorit prin 1775 cu Ecaterina Buzne (decedată la 3 iulie 1840)[5]. Trăiau la Ciumulești (ținutul Suceava), la moșia care se pare că ajunsese în posesia familiei Gane prin căsătoria lui Miron Gane (tatăl lui Ioniță) cu Maria Stroescu din Cîmpulung, ce a primit-o ca zestre[6]. Clucer prin 1795[7], Ioniță era la 1810 vel clucer și se afla în slujba isprăvniciei Soroca[8]. Nu știm cînd i s-a acordat rangul de ban, dar o statistică din 1822—1828 ni-l prezintă în acest rang și avînd ca proprietate o moșie în ținutul Suceava[9], adică Ciumulești.

Informațiile documentare ne îngăduie să remarcăm la Ioniță Gane o atitudine înaintetă față de cultură, probată prin pregătirea ce-o asigură lui Enacachi și fratelui său, Costachi. În

---

[1] Gh. Ghibănescu, *Spița familiei Ganea*, în „Ioan Neculce", fasc. 3, 1923, p. 139—164; C. Gane, *Pe aripa vremei*, București, 1923,; Em. Gane, *Documente pentru familia Găneștilor de la ținutul Orheiului*, în „Arhivele Basarabiei", IX, 1937, p. 139—144; C. Gane, *Știri noui despre Toader și Gavril Gănescul*, în „Arhiva românească", VIII, 1942, p. 197—246; IX, p. II, 1944, p. 397—417; Șt. S. Gorovei, *Găneștii și Arbureștii*, în „Cercetări istorice", II, 1971, p. 143—159.

[2] N. A. Ursu, *Poetul moldovean Ienăcache Gane*, în „Iașul literar", XII, nr. 3, 1961, p. 81—84; *Istoria literaturii române*, vol. II, București, 1968, p. 224—226; Al Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, București, 1977, p. 647—649; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 376—377.

[3] Ștefan S. Gorovei, *Precizări*, în „Cronica", V, nr. 39 (242) din 26.IX.1970, p. 11.

[4] Artur Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, Fălticeni, 1928, p. 384.

[5] C. Gane, *Pe aripa vremei*, p. 44, 49; „Ioan Neculce", fasc. 3, 1923, p. 150.

[6] A. Gorovei, *Contribuții la istoria literară*, în „Analele Academiei Române". Mem. Secț. Lit., S. III, tom. VI, mem. 9, 1933, p. 327; un Străescu a primit Ciumuleștii la 28 martie 1707 (cf. *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale*, vol. V, 1701—1720, București, 1975, nr. 639, p. 166).

[7] A. Gorovei, *Contribuții...*, p. 325.

[8] R. Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău și ocupația rusească de la 1806—1812*, vol. III, București, 1909, p. 22.

[9] Arh. st. Iași, colecția manuscrise, nr. 1646, f. 9 v.

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

acela, timp, reținem și o altă altitudine, comună boierimii, dovedită poate incidental totuși : de oprimare a țărănimii. Astfel, prin 1797, sătenii din Boroaia (sat apropiat de Ciumulești) reclamau între altele domnitorului Moldovei că din puținul pămînt ce le rămăsese „ne-au luat și dumnealui Ioniță Gane o parti pi jumătate“ [10].

Enacachi s-a născut în satul părinților, Ciumulești, la 30 noiembrie 1787[11]. Era, se pare printre primii din cei șase [12] sau nouă copii ai banului Ioniță (ceilalți au fost : Costachi-spătar, Matei — postelnic, Dumitru — agă, Grigore — agă, Maria — căsătorită Hermeziu, Agafia, Singlitichia și Sevastia — călugărițe)[13]. Așadar, o familie destul de numeroasă ; problema zestrei fiind greu de soluționat, fetele au trebuit să ia drumul mănăstirii.

Cu toate problemele materiale cu care s-a înfruntat, Ioniță Gane a găsit totuși resursele materiale pentru a plăti dascăli care să-i dea acasă lui Enacachi cunoștințele necesare de limba română și să-l învețe să vorbească alte două limbi la modă pe atunci : greaca și franceza[14]. Ajuns la vîrsta de 18 ani, Enacachi a primit o slujbă în cadrul Vistieriei pămîntești. Era în anul 1805. A lucrat aici pînă în anul 1812, vara, căci la 12 iulie al aceluiași an, Cnejia Moldovei i-a eliberat un atestat în acest sens[15]. Din 1812 și pînă în 1814 a fost „caznacei“ (casier) la departamentul al doilea al „oblastiei Basarabiei“ în timpul „excelenței sale domnului gubernator Sturdza“. Probabil că a depus sîrguință în această slujbă, căci a fost înaintat cu „cin“ (rang) de „guberskii secretar“, după cum rezultă din atestatul nr. 5600, din 11 decembrie 1814, eliberat de departamentul al doilea al „oblastiei“ respective. Cu toată aprecierea de care s-a bucurat, a renunțat la perspectivele ce le avea, probabil neputînd suporta atmosfera țaristă, și a revenit la Iași. Aici și-a reluat, în anul 1815, slujba la vistieria țării, pînă în anul 1821, activitate confirmată de „obștea boierească“ din „capitalie“ [16].

La 25 ianuarie 1822 s-a căsătorit cu Zoița Ciurea[17], una din fiicele căminarului Tudorache Ciurea[18]. Ulterior, la 26 septembrie 1826, altă fiică a căminarului, Ecaterina, s-a căsătorit cu poetul C. Stamati, iar a treia, Elisabeta, și-a unit destinul cu Iordache von Virnav[19]. În același an, 1822, la 16 decembrie, Ioniță Sandu Sturdza i-a acordat lui Gane rangul de căminar[20]. În urma căsătoriei cu Zoița, noua familie a primit moșia Petia (81 fălci, 55 prăjini)[21] și Antileștii[22]. Lui Enacachi avea să-i dăruiască unchiul său, spătarul Mihalache Gane, la 15 august 1825 partea lui de moșie din Ciumulești[23], ușurînd astfel sarcina dificilă a lui Ioniță de-a împărți pămîntul ce-l avea la mulțimea de copii.

Cu timpul, familia lui Enacachi a numărat 12 copii[24], din care au rămas în viață nouă[25], adică trei băieți și șase fete (Iancu, Mihalachi, Matei, Sevastia, Nastasica și încă alte 4 fete care au ajuns maici la mănăstirea Agapia : Elenco, Ruxandra, Profira și Catinca[26]).

În această perioadă, aflat la Ciumulești, Enacachi a scris, pînă la 30 aprilie 1825, *Călătoria lui Cupidon în pustiu*, publicat abia în 1850 de fratele său Dimitrie Gane. Cu tot idilismul ce-l degajă acest poem, trebuie să spunem că viața autorului u-a fost chiar atît de lesnicioasă. Dovadă

---

[10] *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, București, 1966, nr. 649, p. 651.

[11] Arh. st. Iași, Departamentul Dreptății, Tr. 1382, op. 1560, dos. 840, f. 256 v.

[12] A. Gorovei, *Contribuții...*, p. 328.

[13] „Ioan Neculce“, fasc. 3, 1923, p. 150. Dintre aceștia, Costachi s-a dovedit un constant traducător, tipărind între altele : *Agatodes sau Răvașe scrise din Roma și din Grecia* de Mad. Pichler și Mandolio, tom. I—III, Iași, Albina, 1843 ; *Principii filosofice, politice și morale*, de Vais, vol. I—II, Albina, 1846, *Acte sau Moartea lui Neron, împărat al Romei*, de Al. Dumas, vol. I—II, Iași, Tipografia francezo-română, 1859, ș.a.

[14] Arh. st. Iași, Departamentul Dreptății, Tr. 1382, op. 1560, dosar 840, f. 256 v.

[15] *Ibidem*, f. 257.

[16] *Ibidem*.

[17] C. Gane, *Pe aripa vremei*, p. 64.

[18] Despre Tudorachi Ciurea vezi Vasile Costăchescu , *Istoria orașului Folticeni*, Fălticeni, 1941, p. 106.

[19] A. Gorovei, *Contribuții...*, p. 323, 330.

[20] Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. X, p. 264.

[21] A. Gorovei, *Contribuții...*, p. 322.

[22] Arh. st. Iași, Comisia epitropicească, Tr. 1716, p. 1949, dosar 169, f. 162 v.

[23] „Ioan Neculce“, fasc. 3, 1923, p. 157.

[24] C. Gane, *op. cit.*, p. 64.

[25] Arh. st. Iași, Comisia epitropicească, Tr. 1716, op. 1949, dos. 169.

[26] C. Gane, *op. cit.*, p. 68—70.

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

sînt unele procese pe care le are. Astfel, la 26 martie 1826, el, împreună cu fratele său Costache, se judecau cu mănăstirea Rîșca pentru stăpînirea moșiei Ciumulești și Calna[27]. Între 1833—1835 are procese pentru hotare de moșii cu un Morțun[28]. În fine, sora sa, monahia Singhitichia, reclama la 18 septembrie 1841 că a făcut „multile ceriri cu stăruințî" ca să-i restituie 5 000 lei[29] ce avea să-i dea de la 30 aprilie 1836[30].

De la 1 iulie 1826 și pînă la 1 iulie 1827 a îndeplinit funcția de ispravnic al ținutului Roman, funcție în care a fost investit cu carte de la Ioniță Sandu Sturdza[31]. În același an, la 20 octombrie, devine spătar[32], rang în care avea să rămînă pînă la sfîrșitul vieții.

Odată cu înființarea judecătorilor în țară, a fost numit, de la data de 1 ianuarie 1832, judecător („cilen) la ținutul Suceava[33]. Judecătoria s-a înființat o lună mai tîrziu, de la data de 2 februarie[34]. Avînd această funcție, a plecat de la 18 aprilie 1833 din Fălticeni, ajungînd seara la Mălini. De aici avea să-l însoțească clucerul Iordache Dragoș pînă la punctul final al călătoriei, Broșteni, drum în urma căruia, impresionat de cele văzute, avea să redacteze *Călătoria me la munte*, editată de Gh. T. Kirileanu în anul 1909.

În funcția respectivă a rămas pînă la 7 aprilie 1834. De la aceeași dată și pînă la 17 iunie 1835 a fost „prezident" al judecătoriei prin ofisul Departamentului dreptății nr. 2889. La data de 17 iunie 1835 a fost eliberat din funcție ; marea logofeție apreciindu-i „osîrdia și vrednicia cu care s-au purtat", a considerat necesar să-i aducă mulțumiri, prin ofisul cu numărul 3557. La 15 octombrie 1836, prin decretul domnesc nr. 121 a fost numit președinte al tribunalului Botoșani[35], funcție pe care a îndeplinit-o pînă la 30 august 1838[36].

Bolnav fiind, încearcă să se trateze cu „sărindaruri și doftorii" cheltuind în ultima parte a vieții 782 lei și 10 parale[37]. Nu i-au ajutat prea mult căci, la 16 spre 17 februarie 1842 s-a stins din viață la Botoșani [38]. Aici a fost înmormîntat, la 17 februarie, cu toate onorurile, familia cheltuind pentru aceasta 2 581 lei și 10 parale[39]. Spătarul lăsase în urma sa 9 orfani și o avere estimată doar la 10 510 lei și 4 parale[40]. Copleșită de griji, soția sa Zoița trăia încă la 28 februarie 1849[41], stingîndu-se nu după mult timp. Trei dintre copii, Matei, Sevastia și Nastasica, au fost crescuți de familia Vîrnav, Matei ajungînd în apogeul carierei sale prefect al Iașilor[42].

Nereușind să-și publice scrierile în timpul vieții, Enachi Gane a rămas necunoscut cititorilor contemporani. În același, timp ocupînd doar modeste funcții publice, despre viața lui apar puține știri, risipite și acelea prin documentele de epocă. Din toate, au rămas cîteva repere, reținute fugitiv de istoria literară.

NICOLAE DIMACHI

Interesante și ample mărturii biografice despre unul din pionierii dramaturgiei românești — N. Dimachi — a prezentat în urmă cu două decenii Ș. Cioculescu[1], repere care, ulterior,

[27] *Catalogul documentelor de la Arhivele statului, Bacău, 1424—1848, inventare arhivistice*, București, 1976, nr. 797, p. 165.

[28] Arh. st. Iași, Secretariatul de Stat, dosar 287.

[29] *Ibidem*, Isprăvnicia Suceava, Tr. 1615, op. 1848, dosar 696, f. 1.

[30] *Ibidem*, dosar 611, f. 3.

[31] *Ibidem*, Departamentul Dreptății, Tr. 1382, op. 1560, dosar 840, f. 257.

[32] Ștefan S. Gorovei, *Precizări, loc. cit.* p. 11.

[33] Arh. st. Iași. Departamentul Dreptății, Tr. 1382, op. 1560, dosar 840, f. 257.

[34] Gh. Ungureanu, *Înființarea și organizarea judecătorilor în Moldova anul 1832*, extras din „Anuarul liceului și școlii comerciale superioare „M. Kogălniceanu" pe anii 1922—1932", Iași, 1932, p. 22.

[35] Ștefan S. Gorovei, *Precizări, loc. cit.*, p. 11. Iordache Dragoș era pitar la 1823 și clucer în anul 1833, murind cu acest rang ante 1849 *(Ibidem)*.

[36] A. Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, Fălticeni, 1928, p. 389.

[37] Arh. st. Iași, Comisia epitropicească, Tr. 1716, op. 1949, dosar 169, f. 163.

[38] *Ibidem*, f. 1.

[39] *Ibidem*, f. 163.

[40] *Ibidem*, f. 96.

[41] *Ibidem*, f. 181.

[42] C. Gane, *Pe aripa vremei*, p. 68—69.

[1] „Viața românească", XIII, 1960, nr. 12, p. 160, nota 1, p. 161, nota 1—2 ; Ș. Cioculescu, *Varietăți critice*, București, 1966, p. 115—117.

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

au fost preluate și utilizate în diferite lucrări de sinteză[2]. La aceste elemente de bază, deja cunoscute, intervenția de față își propune să adauge unele informații privitoare la coordonatele biografice ale autorului menționat.

S-a susținut că familia Dimachi ar fi de origine greacă[3], deși sînt opinii care demonstrează că ar fi de origine română, antroponimicul provenind de la Dima[4]. Se pare că și în cazul de față, ca și în altele, frecvente în regimul fanariot, este vorba de greci care, venind și stabilindu-se în principate, cu timpul s-au românizat.

Din investigațiile documentare rezultă că printre primii Dimachi cunoscuți în Moldova se afla biv vel stolnicul Constantin Dimachi, căruia Grigore Ghica îi poruncea la 1 august 1740 să cerceteze moșia Braniștea din ținutul Tecuci[5]. Ceva mai tîrziu, la 9 august 1777 trăia biv vel aga Toma Dimachi, ce ocupa funcția de serdar de Orhei și era proprietarul Dîngenilor[6]. În același post era numit la 1 aprilie 1783, în locul spătarului Iancu Razu[7]. Cît timp a rămas în funcție nu se poate preciza, dar e cert că în vara anului 1783 își exercită în continuare prerogativele, căci, la 20 iunie era rînduit, împreună cu colegul său, comisul Constandin, să hotărnicească Balta[8]. Un Toma Dimachi era dragoman al flotei otomane pe la 1763—1766[9]. S-a presupus că acesta a avut un fiu, Manolachi, ce avea să ajungă vornic și care a fost tatăl scriitorului[10]. Din unele documente și lucrări ar rezulta că în această perioadă a mai trăit un stolnic Manolachi, căruia i s-a atribuit din greșeală numele de Dimachi, ce s-a stins din viață înainte de 26 august 1794[11]. Mai plauzibil pare a fi ascendent al familiei aga Toma Dimachi, de vreme ce în 1777 era deja stabilit în Moldova. Tatăl scriitorului, Manolachi, a avut o soră, Ileana, căsătorită cu Lascarache Roset și decedată în anul 1775[12].

Căsătorindu-se, prin 1776, cu Bălașa, fiica vistierului Neculai Roset, Manolachi Dimachi a intrat în posesia unei importante averi[13] care, împreună cu spiritu-i întreprinzător, i-a permis să facă o deosebită carieră politică, reușind să dobîndească la intervale relativ scurte de timp ranguri tot mai înalte și totodată să ocupe funcții dintre cele mai importante. Jitnicer la 14 iulie 1776, era stolnic la 9 august 1777[14], la 8 mai 1789 era agă[15], iar la 16 octombrie 1792 semna ca spătar[16]. Sorgintea acestei continui ascensiuni s-a aflat în două întîmplări. Prin 1766 —67 cei

---

[2] Ș. Cioculescu, *Nicolae Dimachi*, în *Istoria literaturii române*, 1968, București, vol. II, pag. 210—215 ; Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, București, 1977, p. 633—639 ; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 278—279.

[3] Costandin Sion, *Arhondologia Moldovei*, București, 1973, p. 75.

[4] Gh. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. II, București, 1943, p. 32.

[5] Constantin Solomon și C. A. Stoide, *Documente tecucene, sec. XVII—XIX*, Bîrlad, 1938, vol. I.

[6] Aurel V. Sava, *Documente privitoare la tîrgul și ținutul Orhei*, București, 1944, p. XLII.

[7] Biblioteca Academiei R. S. România, Documente, LXXXVI—172.

[8] Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 260.

[9] Aurel V. Sava, *op. cit.*, p. 298—299.

[10] „Viața românească", *loc. cit.* ; Ș. Cioculescu, *Varietăți critice*, 1966, p. 115—117. E puțin convingătoare ipoteza că dragomanul Toma a fost tatăl lui Manolachi întrucît, prin funcția ce-o ocupa în intervalul 1763—1766, nu se găsea în Moldova ; ori sora lui Manolachi, Ileana prin 1766—67 era deja căsătorită și avea 2 copii. Aceasta conduce la concluzia că părinții ei se stabiliseră în Moldova înainte de 1766.

[11] Se pare că un stolnic Manolachi a fost luat drept Manolachi Dimachi, creîndu-se o confuzie. Astfel apare ca vornic de Botoșani la 12 noiembrie 1765 stolnic Manolachi Dimachi, la 14 august 1775 același, ca biv vel jitnicer, dar din nou stolnic la 9 oct. 1777 (Artur Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, Fălticeni, 1928, p. 185 ; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 418 ; vol VII, p. 126, 135) Acel stolnic era „răpausat" ante 26 aug. 1794 (*ibidem*, VII, p. 135).

[12] R. Rosetti, *Note genealogice și biografice despre familiile Buhuși și Rosetti*, în „Analele Academiei Române". Mem. Secț. ist., S. II, tom XXVIII, 1906, p. 485—486 ; id., *Cronica Bohotinului*, București, 1905, p. 96 ; Radu Rosetti, *Familia Rosetti*, vol. I, București, 1938, p. 101.

[13] Șerban Cioculescu, *Varietăți critice*, p. 115.

[14] Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XXV, p. 69, 88 ; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VII, p. 126.

[15] Biblioteca Academiei R. S. România, Documente, CCLXXIII—100.

[16] *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea, vol. II, Moldova*, București, 1966, p. 591.

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

doi nepoți ai săi, copiii lui Lascăr Roset, Zoe și Răducanu, au fost răpiți de niște țigani, duși la un negustor din Tg. Secuesc (Kezdi Vàsàrhely) și sechestrați pentru o datorie de 600 lei. După ce Lascăr a procurat suma respectivă, Manolachi s-a dus la negustor, aducîndu-i cumnatului pruncii în doi desagi. În 1775 murind Lascăr Roset și soția sa Ileana, Manolachi, deși se pare că era burlac, a luat s-o crească pe Zoe[17], fără a bănui că aceasta avea să devină doamna Alexandru C. Moruzi. Grație deci nepoatei sale a avut acces la funcții importante. În octombrie 1777 era vornic de Botoșani[18]. În august 1785, era, împreună cu Neculai Roset, socrul său, ispravnic de Bacău[19]. Anul următor era vornic de Botoșani alături de biv vel medelnicerul Nicolai Aslan, funcție ce-o deținea și în 25 ianuarie 1787[20]. În timpul războiului ruso-austro-turc din 1787—1792 a reușit să cîștige încrederea habsburgilor, fiind numit ispravnic de Neamț cu o leafă de 2 400 piaștri anual[21]. În anul 1789 a primit o slujbă la agie, pentru care la 11 aprilie i se elibera un certificat de către ruși, menționîndu-se „osîrda și rîvna" depusă în îndeplinirea sarcinilor încredințate[22]. În același an, la 18 mai, rușii îi scuteau de rechiziții satul său Căcăceni (azi Dimacheni) atît pentru modul în care și-a îndeplinit slujba, cît și pentru rîvna arătată[23]. Se contura încă de pe atunci atitudinea sa politică, în care avea să dovedească consecvență și pe care avea s-o transmită drept moștenire fiului său Neculai.

La 28 iulie 1791 era ispravnic de Neamț[24], ca în anul următor, în august, să fie ispravnic de Iași avînd coleg pe Manolachi Balș[25]. Să adăugăm că, tot în același an, domnitorul îi răsplătea zelul donîndu-i 21 de sălașe de țigani[26]. Doi ani mai tîrziu, în 1794, ca mare spătar, se afla în sfatul domnesc al lui Mihai Constantin Suțu[27], iar în decembrie 1792 îndeplinea funcția de ispravnic de Soroca[28], funcție deținută și la 24 mai 1799[29]. După pacea de la Iași a continuat să aducă servicii țarismului, fapt pentru care, în 1797, consulul rus I. I. Severin a socotit necesar să-i răsplătească prin cadouri valorînd 480 florini[30].

În anul 1803, prin hrisovul din 1 ianuarie al lui Alexandru Moruzi, s-a înființat o nouă instituție, vornicia de obște, special pentru Manolachi Dimachi, care a fost investit în fruntea ei. În aprilie 1810 era rînduit în același post de către cneazul Ipsilanti[31]. Din 11 octombrie 1809 pînă în august 1811 este menționat în documente în calitate de serdar de Orhei[32], o specificare mai completă, din 1810 prezentîndu-l ca vornic de Țara de sus și concomitent „în slujba dregătoriei de Orhei"[33]. Ajuns pînă la rang de vornic[34], în 1820 era încă în viață[35], stingîndu-se probabil prin 1823[36].

Cunoaștem cu certitudine pe unii din urmașii săi : Iordachi „sin vornic Manolachi Dimachi" care la 21 aprilie 1833 era comis-boier „din clasul al 3-lea cu țiduli domnești", Nicolae, „vornic

---

[17] R. Rosetti, *Note genealogice...*, p. 487 ; C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. II, Iași, 1972, p. 330—335.

[18] N. Iorga, *op. cit.*, vol. VII, p. 126.

[19] Arh. St. Iași, Documente, pachet 406/69.

[20] Biblioteca Academiei R. S. România, Documente, 157—CCLXIII, 82—LIX.

[21] „Revista istorică română", IX, 1939, p. 281.

[22] Biblioteca Academiei R. S. România, Documente, CCLXXIII—98.

[23] *Ibidem*, CCLXXIII—100.

[24] *Ibidem*, IV—II.

[25] *Ibidem*, 139—61.

[26] *Ibidem*, CCCXXIII—13.

[27] Arh. St. Iași, Documente, pachet 402/23.

[28] *Documente privind istoria României, Col. Eudoxiu de Hurmuzachi*, serie nouă, București, vol. I, p. 627.

[29] Visarion Puiu, ș.a., *Documente din Basarabia*, Chișinău, 1928, p. 120.

[30] *Documente privind istoria României, col. cit.*, vol. IV, p. 113.

[31] I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor românești*, tom I, București, 1907, p. 4, 214 ; „Arhivele Basarabiei", an. V, nr. 3, 1933, p. 239 ; *Îndrumător în Arhivele statului din Iași*, vol. III, București, 1959, p. 17.

[32] Aurel V. Sava, *Documente privitoare la tîrgul și ținutul Orhei*, București, 1944, p. LIV 436, 449, 451—453.

[33] R. Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău* extr. din „Analele Academiei române" Mem. Sect. ist., S. II, tom XXXII, 1909—1910, p. 57.

[34] Gh. Bezviconi, *op. cit.*, vol. I, p. 79.

[35] Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 79, 118

[36] Al. Piru, *op. cit.*, p. 633.

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

de Țara de gios" — boier „clasul I-iu cu caftanc", și Nastasica, aceasta căsătorită cu postelnicul Petrache Vîrnav[37].

Mențiunile documentare, contradictorii, nu permit stabilirea cu certitudine a datei nașterii lui Nicolae Dimachi. Astfel, la decesul său, întîmplat la 16 octombrie 1836 orele 3 a.m., s-a estimat în invitația de participare la ceremonia înhumării, că defunctul era în etate de 60 de ani[38] (de unde ar rezulta că s-a născut în anul 1776). Pe de altă parte, în actul de deces e consemnată vîrsta de 63 de ani[39] (înseamnă că s-a născut în anul 1773). Apelînd la datele biografice ale fratelui său Iordachi, aflăm că acesta s-a stins din viață la 15 noiembrie 1865, avînd 95 de ani[40] (deci s-ar fi născut în anul 1770). Evident, în această fază a investigațiilor, deocamdată nu se pot desprinde concluzii definitive, fiind necesară depistarea de noi date documentare.

În anul 1803 Nicolae Dimachi era căminar[41], în 1810 vel căminar[42]. De la 1 iulie 1809 pînă la 15 august același an, cînd s-a îmbolnăvit, a fost ispravnic de Neamț[43], iar din septembrie-noiembrie 1809 a fost staroste de Putna[44]. În anul 1811, fiind ispravnic de Suceava și organizînd un sistem perfecționat de a culege informații, divulga preparativele de război ale Habsburgilor în Bucovina[45]. La 3 aprilie 1816 semna ca biv vel spătar[46], iar în 1821 era vornic[47], rang în care a rămas pînă la sfîrșitul vieții.

Căsătorit în 1815 cu Profiriția Miclescu, în 1816 dispunea de o avere însemnată : satele Gugești și Liești (ținutul Fălciu), Crasnaleuca (ținutul Botoșani) și Mîndrești (ținutul Vaslui)[48]. Numai Crasnaleuca, spre exemplu, a valorat 12.000 galbeni, cînd, la 16 decembrie 1839, soția sa a vîndut-o lui Nicolae Vîrgolan[49].

Preocupările sale literare, îndeosebi din primul deceniu al secolului al XIX-lea, s-au materializat în *Comedie banului Constandin Canta ce-i zic Căbujan și cavaler Cucoș*, — în colaborare cu C. Conachi și Dumitrache Beldiman, apoi *Sfatul familiei*, *O adunare a trii cucoane* ș.a.[50].

Dincolo de îndeletnicirile literare care, se știe, la vremea respectivă nu constituiau o sursă de venituri, trebuie menționate înclinațiile sale spre afaceri, întîlnite dealtfel și la burghezia în formare. Astfel, prin 1811 era contracciu al menzilurilor (poșta cu cai), după cum reiese din 9 iunie, cînd înmîna lui N. Hrisoverghi și Dinu Negruți suma de 15.000 lei[51].

O nouă arendă a poștelor[52] pe o perioadă de trei ani, începînd de la 1 iulie 1817 și încheiată în 1820, s-a soldat cu un răsunător eșec. Parteneri la această lamentabilă afacere au fost : hatmanul V. Roset, vornicul Mihail Sturdza — viitorul domnitor (între 1834—1849), vornicul Neculai Dimachi, banul Mihalachi, paharnicul Dinu Negruți[53], spătarul Petrachi Cazimir și un Hristea, decedat între timp. Paguba totală ce trebuie suportată de aceștia, ce se acumulase între 1817—1820 (deci înainte de Eterie) s-a ridicat la suma de 143.437 lei și 29 parale. Recuperarea banilor respectivi urma să se realizeze astfel : urmașii decedatului Hristea să achite 5 432 lei și 15 parale, spătarul Petrachi Cazimir să contribuie cu 41.401 lei și 27 parale, întrucît

---

[37] „Analele parlamentare ale României", tom IV, p. 2, București, 1894, p. 537,854 Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 144.

[38] „Revista istorică", an II, 1916, nr. 3—6, p. 99.

[39] Arh. St. Iași, colecția de stare civilă, bis. Sf. Spiridon, act. 13, din 17 oct. 1836.

[40] *Ibidem*, mitrica bis. Sf. Voievozi (Roșca) act. nr. 1329.

[41] „Uricarul" vol VII, p. 379.

[42] R. Rosetti, *Arhiva senatorilor...*, p. 59.

[43] „Arhivele Basarabiei", VI, 1934, nr. 1, p. 109.

[44] *Ibidem*, p. 107.

[45] *Ibidem*, an. VII, 1935, 3—4, p. 181, 187—189, nr.

[46] Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XVII, p. 181.

[47] *Documente privind istoria României, Răscoala din 1821*, București, 1959, vol. I, p. 429, vol. II, p. 33.

[48] Corneliu Istrati, *Condica visteriei Moldovei din anul 1816*, supliment la „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol", Iași, 1979, p. 73, 84, 92, 97.

[49] C. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*, București, 1972, p. 178.

[50] *Istoria teatrului în România*, vol. I, București, 1965, p. 116, 252, 253 ; Ș. Cioculescu, *N. Dimachi*, în *Istoria literaturii române*, p. 213—215.

[51] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 176, nota 48.

[52] Despre organizarea poștei la acea vreme vezi detalii la C. N. Minescu, *Istoria poștelor române*, București, 1916.

[53] Despre demersurile făcute ca acesta să-și achite datoriile vezi Liviu Leonte, *Constantin Negruzzi*, București, 1980, p. 20—22.

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

deținea trei părți, iar toți ceilalți, trebuiau să achite fiecare cîte 13.000 lei și 49 parale[54]. În această situație Dimachi s-a văzut nevoit să împrumute la 7 septembrie 1820, de la fratele său Iordachi ,suma de 8 000 lei, cu o dobîndă de 12% pe an, dobîndă legală a vremii[55]. Se pare că și alte afaceri la care s-a angajat nu -au adus succesul scontat, dimpotrivă, a fost pus în situația de a nu-și putea achita la timp unele datorii. Departamentul princinilor străine s-a văzut nevoit să-l someze în mai multe rînduri, la 15 martie 1827, apoi la 9 mai același an și la 20 mai 1828, pentru a restitui supusului englez Ioan Conofachi suma de 10.000 lei. Peste un an, la 24 iunie 1829, același organism intervenea să restituie de astă dată suma de 15.000 lei altui străin, Spiru Micle[56].

Dintre îndeletnicirile sale din această parte a vieții trebuie amintită însărcinarea primită în 1828, de a asigura aprovizionarea trupelor țariste în ținutul Sucoava, în care scop, la 11 august, se adresa ispravnicului ținutului să procure proviantul și cele necesare,. La 18 august același an, se adresa, cu un scop similar, ispravnicului ținutului Botoșani[57]. Cu toate dificultățile prin care a trecut țara în perioada respectivă, N. Dimachi a rămas un consecvent filoțarist. Astfel, la 22 aprilie 1822, era la Chișinău „cu taraful vornicului Roznovanu", alături de C. Catargiu, Miclescu, Grigore Ghica și alți filoruși, solicitînd investirea lui Roznovanu ca domn al Moldovei[58], dar intrigile lor n-au avut sorți de izbîndă. În anul 1829 a elaborat un proiect de organizare a Moldovei, pe care l-a trimis curții țariste[59]. Tot în 1829 a fost cooptat în Divanul judecătoresc al Moldovei, alături de Tomiță Palade și Gheorghe Hermeziu, după cum reiese dintr-un document din 10 iulie[60]. În anul următor, operîndu-se unele modificări, avea colegi pe I. Greceanu și vornicul Beldiman[61]. În organismul respectiv se găsea și în anul 1832[62], pentru ca în anul 1835 să fie cooptat în Divanul domnesc[63].

Nicolae Dimachi a avut trei fiice : Catinca, căsătorită cu Gheorghe Beldiman și apoi cu Toderiță Balș, Henrieta, căsătorită cu Lascarache Bogdan, și Elena, căsătorită cu unul din fiii cămănarului Panaite Docan[64]. Dacă ipoteza că legătura amoroasă dintre Catinca și poetul Hrisoverghi ar fi contribuit la decesul prematur al acestuia și la divorțul ei de Beldiman e infirmată de unele opinii, fiind discutabilă, e cert că acesta a primit pensie, după solțul ei, T. Balș, cîte 2 000 galbeni anual, bani ce erau deduși din tributul țării pînă la proclamarea independenței[65].

La 17 octombrie 1836 cel care s-a numit M. Dimachi — poet și unul din primii noștri dramaturgi — a fost înmormîntat în cimitirul bisericii Sf. Spiridon din Iași[66]. Viața sa, din care am încercat a prezenta cîteva crîmpeie bazate pe mențiunile documentare destul de risipite, are numitorul comun al clasei boierești aflată în apropierea unui amurg inevitabil.

---

[54] „Ioan Neculce", fasc. 5, 1925, p. 306—307. Evident, neachitarea la timp a datoriei, făcea ca aceasta, urmare a dobînzilor mari, să sporească în mod considerabil. Astfel, Negruzzi trebuia să plătească la 17 decembrie 1830 suma de 19 000 lei. Dacă între timp nu se modificaseră cotele-părți de contribuție stabilite în 1820, înseamnă că în zece ani datoria lui Dinu Negruți sporise cu 5 199 lei și 51 parale (apud Liviu Leonte, *op. cit.*, p. 21).

[55] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 189, nota 6.

[56] *Ibidem*, p. 211, 213.

[57] Gh. Ungureanu, *Eminescu în documente de familie*, București, 1978, p. 14—16.

[58] *Documente privind istoria României, Răscoala din 1821*, vol. III, 1960, p. 90.

[59] Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 16.

[60] Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XIII, p. 81.

[61] *Ibidem*, vol. XVII, p. 174.

[62] „Albina românească", IV, 1832, p. 41, 45 ; Eudoxiu de Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. XXI, p. 445.

[63] *Ibidem*, p. 598 ; „Buletin, foaie oficială", III, 1835, nr. 31, p. 116.

[64] C. Sion, *op. cit.* p. 75 ; R; Rosetti, *Amintiri din copilărie*, București, 1925, p. 65. Fără a insista asupra membrilor familiei sale, consemnăm totuși că Profira Dimachi era în viață în 1845, iar fica sa, Elena Docan mai trăia pe la 1910 („Ioan Neculce", fasc. 4, 1924, p. 236—237, 239 ; fasc. 9, partea a II-a, 1933, p. 227).

[65] R. Rosetti, *Amintiri*, p. 84 ; 218—219.

[66] Arh. St. Iași, *col. cit.*

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

MATEI MILO

Redescoperit și prezentat specialiștilor de I. Tanoviceanu în anul 1898[1], asupra vieții sale revenind mai apoi cu substanțiale date biografice Artur Gorovei[2], poetul Matei Milo își ocupă locul meritat în lucrările de sinteză editate în ultimii ani[3]. Dar, chiar dacă principalele aspecte ale vieții și operei sale sînt îndeobște cunoscute, mai sînt posibile intervenții — în fond, orice subiect nu e niciodată complet epuizat — menite să descifreze noi sensuri, să adauge noi interpretări ale operei sau să releve — așa cum încercăm acum — momente mai puțin cunoscute din viața scriitorului.

Ocupîndu-se de familia Milo, Octav George Lecca, în urma cercetărilor efectuate, opina că aceasta era de origine franceză (Millot) și că s-a stabilit în Moldova în veacul al XVIII-lea[4] ascendentul fiind un Toma Milo[5]. Accidental în Moldova este semnalat un Milo ce era „grec țarigrădean" pe la 1560, cînd Lăpușneanu a făcut vameș de Hotin pe un Andrei Damilo (De Milo) — un împrumutător de-al său[6]. În secolul al XVIII-lea, prin 1740 și 1741, în niște rapoarte, e menționat între alții „boiaro Matteo Millo cattolico" [7], de unde înțelegem că acesta nu putea fi grec — datorită religiei, — ci mai degrabă francez. Același, numit însă Matei George Mille, era, în 1740, „Aulae mareschalleus" (mareșalul curții) principelui Ghica[8]. La 25 iulie 1747 Grigore Ghica saluta pe domnul Millo de origine franceză[9], iar în 1749 e menționat iarăși, de data aceasta fără nici un dubiu privind originea, „boiaro di origine francese Matteo Giorgio Mille" [10]. Toate aceste mărturii documentare demonstrează indubitabil originea franceză a familiei Milo. Dată fiind frecvența prenumelui Matei la familia Milo, putem presupune că această preferință nu era întîmplătoare, ci era în amintirea celui dintîi Milo stabilit în Moldova — acel Matei Milo cunoscut la 1740[11].

Tatăl poetului a fost Enacachi Milo[12]. Știm că a mai avut un frate, menționat în corespondența sa diplomatică[13]. S-ar putea să fie căpitanul Iordache Milo, atestat documentar pe la 1760[14]. Despre Enacachi, cronicarul E. Kogălniceanu afirma de asemenea, și nu fără

---

[1] I. Tanoviceanu, *Un poet moldovean din veacul XVIII : Matei Milo*, în „Analele Academiei române". Mem. Secț. lit., s. II, tom XX, 1898, p. 1—25.

[2] Artur Gorovei, *Artistul Matei Milo (însemnări biografice)*, în „Analele Academiei române". Mem. Secț. lit., s. III, tom VI, 1932, p. 155—164.

[3] *Istoria literaturii române*, vol. II, București, 1968, p. 177—180 ; Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, București, 1977, p. 614—617. O prezentare competentă, recent, în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 571.

[4] Octav George Lecca, *Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, București, 1911, p. 92 (nota).

[5] Idem, *Familiile boerești române, istoric și genealogie*, București, 1899, p. 558.

[6] N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXIV, Vălenii de Munte, 1912, p. 45.

[7] „Diplomatarium italicum", I, Roma, 1925, p. 9, 162.

[8] *Ibidem*, p. 59, nota 1 ; vol. IV, Roma, 1940, p. 65.

[9] Hurmuzaki, Supl. I, vol. I, p. 592.

[10] „Diplomatarium italicum", I, p. 80—81.

[11] Cei patru Matei Milo cunoscuți în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea au fost : Matei George Milo, poetul Matei Milo, nepotul său actorul și un alt Matei, sesizat atît de Aurel V. Sava, *Documente putnene*, vol. I, Focșani, 1929, p. 200, cît și de Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 164, nota 1. Spre a nu fi confundat cu ceilalți, prezentăm cîteva date despre el. Era înălțat spătar la 18 februarie 1823 (cf. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. X, p. 268). În 18 decembrie 1827 era epistat logofeției al 2-lea *(ibidem ; Catalogul documentelor de la Arhivele statului Bacău (1424—1848). Inventare arhivistice*, București, 1976, p. 265, nr. 1308, 1310 (în anul 1828). Spătar era și-n 1833 („Analele parlamentare ale României", tom IV, partea II-a, București, 1894, p. 540).

[12] Nu trebuie confundat cu alt Enacachi (Enachi) Milu, ce era fiul Ecaterinei, fata medelnicerului Pascal Tudori și al unui Milu (cf. Aurel V. Sava, *op. cit.*, p. 87, 200).

[13] N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, București, 1903, p. 321, 323, 336, 342, 347.

[14] *Idem*, *Studii și documente*, vol. XXII, p. 113. La 1774 postelnicul Iordache Milo avea 15 scutelnici în Soloneț (ținut. Suceava) (cf. *Moldova în epoca feudalismului*, Chișinău, 1975, vol. II, partea I-a, p. 341). Acesta nu putea fi fiul Enacachi, numit tot Iordachi, ce era abia în 1787 biv treti logofăt și vechil al tatălui său (Biblioteca Academiei R. S. România, Documente, CLXXXIX—188).

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

temei, că-i „frînc“ [15]. La 1761, ca staroste de Cernăuți, întîlnindu-se cu Ruggero Giuseppe Boscovith, își susținea — în fond total dezinteresat de vreme ce grecii erau la putere — de asemenea originea franceză[16], idee întărită și la 1764[17]. Enacachi s-a născut la 21 ianuarie 1725 și, de la vîrsta de 29 de ani, adică din 1754, cu unele întreruperi pînă în 1762, a fost staroste de Cernăuți[18]. Prin iulie 1762 a fost scos din funcție la intervenția castelanei de Cracovia, ofensată de purtarea sa[19]. Dacă la 24 august 1757 semna ca biv vel paharnic[20], în septembrie 1763 era avansat spătar[21], deși un document-sinteză din decembrie 1763 îl prezintă ban[22]. În vara anului 1764 dispunea de 20 scutelnici[23], iar la 13 august 1765 semna biv vel spătar[24].

În două rînduri Enacachi a îndeplinit misiuni diplomatice. Prima oară, în martie 1763 a fost trimis la Marele cartier general al Poloniei, ca delegat al Moldovei, în cearta dintre poloni și tătari, ducîndu-se încărcat de daruri scumpe[25]. La 23 mai 1763 se găsea la Bialystok, de unde scria că hanul a acceptat propunerile Poloniei[26]. La 3 august a plecat la Camenița cu consulul francez din Crimeia, Fornetty, pentru a încheia tratativele[27]. Acestea se încheiaseră la 6 septembrie, cînd Milo consemna satisfacția ambelor părți și mai ales pe a sa, întrucît, drept răsplată fusese făcut spătar[28]. În fine, la 12 septembrie 1763, Milo se găsea la Iași[29].

Cealaltă misiune diplomatică a îndeplinit-o în 1769—1770, cînd în Moldova ocupată de trupele țariste, locuitorii au fost forțați să jure în biserici credință Ecaterinei a II-a. În final trebuia trimisă o solie la curtea țaristă spre a prezenta omagiul de credință. Dacă în Țara Românească numeroși boieri refuzaseră să colaboreze cu ocupanții, refugiindu-se la Brașov[30], și pentru Moldova a fost dificil să se alcătuiască deputația respectivă, compusă în cele din urmă din preoți de orientare filorusă, episcopul Inochentie al Hușilor, arhimandritul Vartolomeu Măzăreanu de la Solca, egumenul Benedict de la Moldovița, logofătul Paladi — ce a murit pe drum — și Enacachi Milo. Plecată la 26 noiembrie 1769, solia a fost primită de țarină la 28 martie 1770, ca, la 22 iulie 1770 să pornească spre patrie[31]. În ce măsură Enacachi a rezistat presiunilor și ademenirilor țariste e greu de spus. Faptul că, omagiul moldovean, spre deosebire de cel al Țării Românești, mai are totuși urme sesizabile de demnitate națională s-ar putea datora lui și în mai mică măsură celorlalți membri ai soliei care, orbită de bigotism, nu înțelegea decît să se bucure că fuseseră alungați „păginii“, fără a se gîndi ce destin va avea țara[32].

---

[15] M. Kogălniceanu, *Cronicile României sau letopisețele Moldovei și Valahiei*, ed. a II-a, vol. III, București, 1874, p. 246.

[16] R. G. Boscovich, *Giornale di un viaggio da Constantinopoli in Polonia*, Bassano, 1784, în „Uricarul“, vol XXIV.

[17] N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, București, vol. I, 1895, p. 380 : „Nahmes Demille ein Frantzose und creatur hesigen frantzosischen Ambassadeurs“

[18] Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. V, Cernăuți, 1932, p. 102, 111, 124, 173, 182, 186, 212, 215, vol. VI, p. 26, 49, 57.

[19] N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, p. XXXV, 294.

[20] Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. V, p. 173. Același rang și-n 1760 (cf. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXII, p. 113, 261),

[21] *Idem*, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, p. 333.

[22] Gh. Ghibănescu, *Sama visteriei Moldovei din anul 1763*, în „Ioan Neculce“, fasc. 5, 1925, p. 72.

[23] *Idem*, *Sămile visteriei Moldovei pe lunile iulie și august 1764*, în „Ioan Neculce“, fasc. 9, 1931, p. 48.

[24] *Creșterea colecțiilor Academiei în anul 1906*, București, 1907, p. 104.

[25] N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, p. XXXV, 315. Lista darurilor la p. 120.

[26] *Ibidem*, p. 320.

[27] *Ibidem*, p. 331.

[28] *Ibidem*, p. 333.

[29] *Ibidem*, p. 334.

[30] „Revista istorică“, X, 1924, p. 116.

[31] „Arhiva românească“, I, p. 192, 253; *Istoria bisericii române*, București, vol. II, 1957, p. 240.

[32] Text în „Uricarul“, IX, 1887, p. 166—167; *Documente privind Istoria României*, Colecția E. de Hurmuzachi, serie nouă, vol. I, București, 1962, p. 87—89.

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

După încheierea păcii, Enachachi a fost serdar de Orhei, în noiembrie 1775[33], cît şi de la 8 ianuarie 1777[34]. În fine, în august 1780 era ispravnic de Roman[35]. S-a căsătorit la 8 februarie 1756 cu Safta Roset (născută la 5 august 1738). Aceasta era încă în viaţă la 8 aprilie 1803[36], dar decedase înainte de 2 februarie 1814[37]. Soţii Milo au adus pe lume 9 copii: 4 băieţi — Matei, Iordache (mort în 1828), Andrei (mort postelnic în 1837[38]) — şi Ion[39] şi 5 fete: Maria, Zoiţa, Caterina, Roxandra şi Smaranda[40], cărora le-au lăsat numeroase moşii. Dacă prin 1774 Enacachi Milo avea doar două sate: Piticeni şi Şcheia (din Roman)[41], la 20 martie 1797, cînd şi-a redactat testamentul, era proprietarul următoarelor moşii: Budeşti şi Zamcioji (ţin. Orhei — lăsate lui Matei), Bogdăneşti, Sciştea Giurgeleşti (ţin. Roman) şi un beleşteu la Tg. Frumos (lăsate lui Iordache), Mircesti (cu pod peste Siret) şi Cozmeşti (ţin. Roman) — lăsate lui Andrei (din pod doar jumătate), Scheia (ţin. Roman) lăsată lui Ion (şi cealaltă jumătate de pod) plus 10 pogoane de vie la Odobeşti; Ciocîrleşti; Borleşti (ţin. Vaslui), Chimari (ţin. Iaşi), 6 pogoane vie la Şorogari (lăsate Mariei); Piticeni, Caraomleşti (ţin. Roman), Vîcăuţi (ţin. Orhei), 8 pogoane vie la Şorogari — lăsate Zoiţei; 200 oi, 200 stupi, 10 vaci, plug cu boi şi 500 lei din venitul podului de la Siret — lăsate Caterinei; Hulubeşti (ţin. Tecuci), jumătate din Dobroteşti şi Gondeşeşti (ţin. Tecuci) lăsate Roxandrei, Gurleşti şi Poiana (ţin. Tecuci) — lăsate Smarandei: Avrămeni — oprită pentru el pînă la moarte[42] şi Nemţănii, neinclusă în testament şi dată de Safta, la 1 ianuarie 1800 lui Matei[43]. S-a stins din viaţă înainte de 1800[44].

Şi acum să adăugăm cîteva elemente biografice ale poetului Milo. S-a propus ca loc natal al său, satul Spătăreşti de lîngă Fălticeni[45], propunere infirmată de documente, căci acest sat a intrat mult mai tîrziu în posesia familiei Milo, respectiv a poetului. Astfel, la 16 iunie 1626 aprodului Deleu i se întărea „o jirebire şi o jumătate din Spătăreşti“[46]. Satul a rămas multă vreme în posesia familiei Deleu. Anterior datei de 10 octombrie 1736 postelnicul Vasile Başotă cumpărase de la Grigore Deleu trei părţi din moşia Spătăreştilor[47]. La 31 iulie 1757 Spătăreştii aparţineau biv medelnceru lui VasileBaşotă[48]. Catagrafia din 1774 constata că în Spătă-

[33] Aurel V. Sava, *Documente privitoare la ţinutul şi ţinutul Orhei*, Bucureşti, 1944, p. 267

[34] *Ibidem*, p. XLVII.

[35] I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor româneşti*, tom I, Bucureşti, 1907, p. 485.

[36] Muzeul judeţean de istorie Suceava, fond donaţia Milo, inv. 4928.

[37] Radu R. Rosetti, *Familia Rosetti*, vol. I, Bucureşti, 1938, p. 76.

[38] „Ioan Neculce“, fasc. 5, 1925, p. 303.

[39] Acest Ion s-a mai numit şi Enacachi. O. G. Lecca a sesizat just că Matei a avut un frate numit Enacachi (cf. *Genealogia ...*, p. 92). Ulterior a renunţat la prenumele Ion utilizîndu-l pe cel de Enacachi. Spre a nu fi confundat cu tatăl său, aşa cum observa şi A. Gorovei, prezentăm cîteva date despre el. La 1803 era paharnic şi proprietar al Scheii părinteşti („Uricarul“, VII, p. 278). La 1810 era velpaharnic (R. Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chişinău*, în „Analele Academiei române“ Mem. Secţ. ist., S. II., tom XXXII, 1909—1910, p. 60). La 1816 spătarul Enacachi Milu era proprietar al Siliştii şi Lipovenilor (ţin. Neamţ) — deci împrejurările îl forţaseră să vîndă Scheia (Corneliu Istrati, *Condica visteriei Moldovei din anul 1816*, supl. I la „Anuarul Institutului de istorie şi arh.eologie „A. D. Xenopol“, Iaşi, 1979, p. 12). În fine, în 1833 postelnicul Enache Milu era boier clas I-iu cu caftane („Analele parlamentare ale României“, tom IV, partea II-a, Bucureşti, 1894, p. 538). Dealtfel, faptul că Milo Ioan şi Milo Enachi (Enacachi) a fost una şi aceeaşi persoană era precizat încă din 1907 (cf. *Trudi bessarabskoi gubernskoi ucenoi arhivnoi kommissii*, tom treti, Kişinev, 1907, p. 504, 577).

[40] Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut şi Nistru*, vol. I, Bucureşti, 1940, p. 266—269; Muzeul judeţean de istorie Suceava, fond donaţia Millo, inv. 4854.

[41] *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea I, Chişinău, 1975, p. 101, 108; partea II-a, p. 261.

[42] Gheorghe G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 266—269; A. Gorovei, *op. cit.*, p. 157—161. Muzeul judeţean de istorie Suceava, *fond. cit.*

[43] *Ibidem*, inv. 4922.

[44] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 157, 161; Sever Zotta, *La centenarul Vasile Alecsandri, 1821—1921*, Iaşi, p. 57.

[45] *Istoria literaturii române*, vol. II, p. 177 etc.

[46] Muzeul judeţean de istorie Suceava, Fond donaţia Millo, inv. 4785.

[47] *Ibidem*, inv. 4821.

[48] Gh. Ghibănescu, *Başoteştii şi Pomîrla*, Iaşi, 1929, p. 23.

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

rești, sat cu 55 de case, trăiau și 20 scutelnici ai stolnicesei „Bășătoae" — deci moșia era a acesteia[49]. La 18 martie 1784 satul avea stăpîn — stolniceasa Safta Basotă[50]. De-abia la 18 noiembrie 1786 Matei Milo devine stăpîn al întregului sat, o parte primind-o, e drept, încă de la 25 octombrie 1782[51], cînd poetul s-a stabilit, abia acum, în acea așezare. Dealtfel, însăși soția sa, Soltana Milo, afirma în 1804 că moșia Spătărești „o am de zestre"[52]. Rezultă că poetul nu s-a născut în Spătărești deoarece satul nu a fost proprietatea tatălui său. Nu rezistă nici ipoteza că Matei s-a născut la Cernăuți, cum poate am fi tentați să credem, din simplul motiv că, din 1755 pînă în 1757 Enacachi Milo n-a fost staroste de Cernăuți[53] și ca atare nu se justifica să locuiască împreună cu familia în capitala ținutului. Cel mai probabil e că s-a născut la Iași, căci aici tatăl său s-a însurat[54] și poate a locuit în primele luni de căsnicie. Fiica lui Matei a primit ca zestre, cum rezultă dintr-un document din 8 februarie 1806, două case de lemn și două dughene de lemn situate în ulița Podu vechi din Iași[55]. Nu este exclus ca în una din aceste case să fi locuit Enacachi după căsătorie și tot aici să se fi născut Matei. Nu putem să nu menționăm și o altă ipoteză, puțin probabilă însă, că Matei s-ar fi născut la Scheia unde, spunea Enacachi, era „domiciliul nostru permanent", adică o casă cu etaj avînd „odăi de sus" și „odăi de jos"[56]. Aceasta înseamnă că era o construcție spațioasă, înălțată de Enacachi după un anume timp de la căsătorie, pe măsura îmbunătățirii situației sale materiale. Conchidem, considerînd că ipoteza cea mai plauzibilă e că Matei s-a născut la Iași.

S-a propus ca dată de naștere a poetului ziua de 21 ianuarie 1725[57]. Acceptînd-o, vom constata o suită de bizarerii. Astfel, la 57 de ani, Matei ar fi cunoscut-o pe Soltana, fosta soție a lui Iordache Basotă (decedat înainte de 20 iunie 1780[58]) și ea în vîrstă de 44 de ani, cei doi căsătorindu-se în 1782. Cînd soțul avea 58 de ani și soția 45 ar fi avut primul copil, Catinca. Aceasta nu-i totul, căci urmează încă o fată, Safta[59], prenume purtat și de mama lui Matei și apoi un băiat — Vasile — venit pe lume cînd tatăl avea 70 de ani (!) și mama 57(!). Ciudat e că tot la bătrînețe, la 58 de ani (21 iulie 1783) Matei dobîndește unul din primele ranguri boierești — cel de sluger. Admițînd că Matei s-a născut în 1725, înseamnă că tatăl său se născuse prin 1705. Ciudat e, de asemenea, că la 75 de ani (în 1780) putea fi ispravnic de Roman și că abia în 1797, deci pe la 92—93 de ani s-a gîndit să-și redacteze testamentul, avînd o memorie atît de bună încît nu uita și cu acel prilej să-i facă unele reproșuri lui Matei pentru unele rătăciri din tinerețe.

Încurcături provoacă și două mențiuni ce nu pot fi ignorate: „la 8 februarie 1756 s-au însurat" și la 25 octombrie 1782 m-am „însurat". Cine? Dacă în 1756 s-a căsătorit Enacachi (acceptînd că s-a născut în 1705), înseamnă că întîi a venit pe lume Matei (în 1725) și abia cînd a împlinit 31 de ani părinții lui s-au decis să-și unească destinele. Absurd. Dacă în 1756 s-a căsătorit Matei, situația e și mai ilogică întrucît ar rezulta că a divorțat ori a rămas văduv și de-abia la 57 de ani s-a decis să-și întemeieze un nou cămin. Aceste neconcordanțe dispar dacă din însemnările respective[60] acordăm credit acelei că Matei a trăit 45 de ani. Veridicitatea ei nu poate fi pusă la îndoială întrucît urmașii, de regulă prețuind memoria înaintașilor, reține cîteva date certe despre aceștia : numele (inscriindu-le în pomelnice), locul înmormîntării, cîți ani au trăit etc. Considerînd așadar, că Matei Milo a trăit 45 de ani, însemnările menționate mai sus vor fi interpretate astfel : la 21 ianuarie 1725 s-a născut Enacachi iar la 5 august 1738 Safta Roset, cei doi căsătorindu-se la 8 februarie 1756, cînd Enacachi avea 31 de ani iar Safta 18. În același an — prin noiembrie sau decembrie s-a născut Matei. În următorii 2—3 ani s-a născut celălalt copil — Iordache (mort în 1828) — ce a trăit în jur de 70 de ani. În 1782 (cînd Matei avea 26 de ani) s-a căsătorit cu văduva Soltana Basotă. La 27 de ani Matei a devenit tată, avînd primul copil — Ecaterina, iar la 39 de ani a avut ultimul fiu, pe Vasile.

[49] *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea II-a, Chișinău, 1975, p. 347.
[50] *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, București, 1966, p. 525.
[51] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 163.
[52] Muzeul județean de istorie Suceava, *fond cit.*, inv. 4935.
[53] Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. V, p. 124, 173. S-a întîmplat schimbarea starostelui (p. 125). Enacachi reapare în post la 24 august 1757 (*ibidem*, p. 173).
[54] M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 246.
[55] Muzeul județean de istorie Suceava, *fond. cit.*, inv. 4945.
[56] Gheorghe G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 267.
[57] Al. Piru, *op. cit.*, p. 614.
[58] Muzeul de istorie Suceava, *fond cit.*, inv. 4858.
[59] *Ibidem*, inv. 4945.
[60] I. Tanoviceanu, *op. cit.*, p. 1 ; A. Gorovei, *op. cit.*, p. 161—162.

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

Prezența unor cărți rusești în biblioteca sa demonstrează că Matei cunoștea limba rusă. O dovadă în plus că stăpînea această limbă e că prietenul său Petru Savițki îi scria la 3 septembrie și 22 noiembrie 1800 două scrisori în această limbă[61]. Pare plauzibil că a studiat la Petersburg din 1770 sau 1771 și pînă la 6 ianuarie 1775, cînd s-a înapoiat în patrie[62]. E plauzibil, gîndindu-ne că rușii au avut să-i facă un „favor" lui Enachi Milo ca membru al soliei Moldave ce a depus omagiul de credință, acceptînd instruirea la Petersburg a fiului său. În al doilea rînd, Rumeanțev și alți demnitari ruși aveau tot interesul să amplifice partida filorusă prin toate mijloacele, ori instruirea la Petersburg (în limba rusă) indiscutabil că sădea sentimente de simpatie față de imperiul în plină ascensiune. Posibilitatea de a-și fi însușit limba rusă locuind la proprietățile de la Orhei e discutabilă din mai multe puncte de vedere ; întîi, raritatea elementului etnic rusesc în zonă, ce avea să apară mai tîrziu, după 1812, prin colonizările făcute, în al doilea rînd faptul că familia Milo n-a avut proprietăți în ținutul Orhei pînă în 1774[63]. Dacă Matei a primit cele două moșii : Budești și Zamcioji la căsătorie, în 1782 a preferat să le schimbe pentru a primi moșia Chisărăi,(Iași) la 1 aprilie 1785[64]. În acest interval de timp a trăit, fiind căsătorit, la Spătărești.

Momentele principale din viața poetului sînt concentrate în însemnările depistate de I. Tanoviceanu și A. Gorovei, date ce concordă cu alte mențiuni documentare. Vătaf de aprozi la 11 noiembrie 1780 (la 23 de ani), era făcut vel sluger la 23 iulie 1783. La 23 aprilie 1784, fiind sluger, cumpăra de la pitarul Chiriac Crăstian, cu 130 lei, veniturile moșiilor Cîrsteștii, Cosăști, Berbești și Poiana Călugărului din ținutul Cîrligăturii[65]. La 14 iulie 1784 era înălțat stolnic ,iar la 12 ianuarie 1788, ban. Acest rang îl deținea și în 22 mai 1792, cînd mai mulți locuitori din satul Moișa se plîngeau că a cumpărat, în detrimentul lor, islazul de pe moșia Rîșca mică[66]. În fine, în 1797 a fost făcut spătar. Reținem că în mai multe rînduri a ocupat funcția de ispravnic la diferite ținuturi. Astfel, la 6 iulie 1786 și 24 iunie 1787 ca vel stolnic, e menționat, împreună cu biv vel paharnicul Iordache Darie, ca ispravnic de Dorohoi[67]. Anul următor bucurîndu-se de încrederea imperialilor, a fost numit ispravnic de Suceava cu o leafă de 2 400 piaștri anual[68]. Aici, la 20 aprilie 1788 boierii divanului îl presau poruncindu-i „cîți bani veți strînge, îndată să-i repeziți fiind mare trebuință" pentru hrănirea armatelor austriece[69]. În anul 1780 era împreună cu căminarul Răducanu Roset ispravnic de Neamț[70]. În anul 1796 era vornic de Botoșani, unde se găsea la post la 17 martie, avînd coleg pe paharnicul Gheorghe[71]. În fine, în 1799 — 1800 a fost din nou ispravnic de Neamț, post ce-l ocupa și la 3 septembrie 1800, cînd Savițki nota că-i ispravnic[72].

Asemenea altor boieri din acea vreme și Milo a avut îndeletniciri menite să-i rotunjească averea. Astfel, la 9 iulie 1793 monahul N. Tăutu declara că banul Matei Milo „a făcut crișmă la drum" lîngă „movila găunoasă" pe moșia sa Spătărești[73]. Dispunea de asemenea de două dughene în Iași, pe ulița Podu Vechi, ce le-a dat zestre fiicei sale Safta, căsătorită cu stolnicul Constantin Canano[74].

După 1790, paralel cu slujbele ocupate, a găsit răgazul necesar să-și redea gîndurile, observațiile și sentimentele în versuri. Și, ca o dovadă că era un om cu preocupări mai ample decît mulți dintre contemporanii săi, ar fi și acea aritmetică a sa, din 1795, ce nu s-a păstrat. Poate dacă ar fi trăit într-o epocă de înflorire culturală și de pace (a fost martor a două războaie pustiitoare pentru Moldova), și realizările ce le-ar fi transmis posterității ar fi fost mult mai substanțiale. S-a stins din viață prematur, la 3 octombrie 1801, fiind înmormîntat la Spătărești.

---

[61] Muzeul județean de istorie Suceava, *fond cit*, inv. 4923.
[62] I. Tanoviceanu, *op. cit.*, p. 2.
[63] *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, p. 82—89.
[64] Muzeul de istorie Suceava, *fond cit.*, inv. 4866.
[65] *Creșterea colecțiilor Academiei în anul 1907*, p. 204.
[66] *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, p. 564.
[67] Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XIV, p. 67 ; *Creșterea colecțiilor Academiei pe anul 1908*, p. 92.
[68] „Revista istorică română", IX, 1939, p. 281.
[69] Muzeul județean de istorie Suceava, *fond. cit.*, inv. 4885.
[70] I. Tanoviceanu, *op. cit.* p. 4.
[71] Creșterea colecțiilor Academiei, XXIV, București, 1915, p. 171.
[72] Muzeul județean de istorie Suceava, *fond. cit.*, inv. 4923.
[73] *Ibidem*, inv. 4906.
[74] *Ibidem*, inv. 4945.

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)

Înainte de încheierea acestei succinte prezentări, socotim necesar să ne oprim asupra mențiunii testamentare referitoare la Matei. Enachi, ut 1797, aflat deci în pragul morții, îi reproșa : „ne-a făcut multe neplăceri care sînt cunoscute de toată lumea, deși ar fi trebuit să-l lipsim de orice drept de moștenire, ne-am milostivit ca niște părinți și-i lăsăm aceste moșii (Budești și Zamocioji) și binecuvîntarea noastră" [75]. De ce-l mustra tatăl și înainte de a închide ochii? Oare pentru că s-a căsătorit cu văduva Soltana Bașotă ? A avut o comportare libertină în societate, contrar spiritului vremii ? A fost un scandal public faptul că în 1788 Matei a luat cufărul cu giuvaeruri și zapise de moșii al Zoiței Dumitroaia[76]? Cine poate ști ce contradicții ireconciliabile au fost între tată și fiu acum aproape două veacuri.

Încheiem, concluzionînd că poetul Matei Milo, descendent al unui francez stabilit în Moldova prin deceniul trei al veacului al XVIII-lea, s-a născut în anul 1756 ; cultura asimilată din familie și de la studiile din străinătate i-au permis asimilarea unui amplu bagaj de cunoștințe, îngăduindu-i să se manifeste ca unul din poeții demni de luat în considerație ai celui de al XVIII-lea veac.

[75] Gh. G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 267 ; A. Gorovei, *op. cit.*, p. 157—158 ; Muzeul județean de istorie Suceava, *fond. cit.*, inv. 4854.

[76] La 22 iulie 1788 Zoița chema în judecată pe Matei Milo pentru că i-a luat cufărul cu, odoare de la M-rea Secu (Biblioteca Academiei R. S. România, Documente, CCLXIII—76 (vezi și 77, 81, 84, 85, 86/CCLXIII). La 14 martie 1789, după îndelungate discuții, vornicii de Botoșani deschid cufărul respectiv și constată lipsa a două scrisori (*ibidem*, CCLXIII—87).

BDD-A1432 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:19 UTC)